

Türkiye Eğitim Dergisi

(2023) Cilt 8, Sayı 1, s. 66-87

Beyaz Gemi Romanında Kişiler Dünyası

Oğuzhan SEVİM¹

Musa MERCAN²

Özet

Cengiz Aytmatov eserleriyle yaşadığı toplumun kültürünü, geleneklerini ve göreneklerini dünyaya duyurmuştur. Kırgız edebiyatının güçlü kalemlerinden biri olan Cengiz Aytmatov, eserlerinde savaş, yokluk, ayrılık, asimilasyon, mankurlaşma, kültürel köklerden uzaklaşma gibi kavramları işlemiştir. Eserleriyle milletin geçmişini, tarihini, acılarını, kahramanlıklarını ve deneyimlerini ölümsüzleştirmiştir. Kendi toplumunun değerlerini oluşturan normları kendi penceresinden ele almış ve okuyucuya aktarmıştır. Eserlerinde Orta Asya bozkır yaşantısına ışık tutmuştur. Bu çalışmada Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi romanındaki kişiler dünyası incelenmiştir. Yazar oluşturduğu kahramanlarla doğru-yanlış, iyi-kötü ikilemini gözler önüne sermiştir. Bu yönüyle Beyaz Gemi romanı ele alınmıştır. Kahramanların kişiler dünyası başkarakter, norm karakter(ler), kart karakter(ler) ve fon karakter(ler) başlıklarıyla kategorize edilmiştir. Romandan alıntılar yapılarak kahramanların belirgin özelliklerinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler

Cengiz Aytmatov

Beyaz Gemi

Kişiler Dünyası

Makale Hakkında

Gönderim Tarihi: 03.05.2023

Kabul Tarihi: 28.05.2023

Elektronik Yayın Tarihi: 26.06.2023

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1291636

¹ Prof. Dr., Atatürk Üniversitesi, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, oguzhan-sevim@windowslive.com, ORCID: 0000-0001-7533-4724

² Doktora öğrencisi, Atatürk Üniversitesi, Türkçe Eğitimi, musamercan5@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-2152-1297

World of persons in the White Ship novel

Abstract

With his works, Cengiz Aytmatov announced the culture, traditions and customs of the society he lived in to the world. Cengiz Aytmatov, who is one of the strong writers of Kyrgyz literature, has handled concepts such as war, poverty, separation, assimilation, becoming mankurt, and alienation from cultural roots in his works. He immortalized the past, history, suffering, heroism and experiences of his nation with his works. He handled the norms that constitute the values of his own society from his own perspective and conveyed them to the reader. In his works, he shed light on the Central Asian steppe life. In this study, the world of people in Cengiz Aytmatov's novel Beyaz Gemi was examined. The author has revealed the right-wrong, good-evil dichotomy with the heroes he created. In this respect, the novel The White Ship is discussed. The characters' world of heroes is categorized under the titles of main character, norm character(s), card character(s) and background character(s). It is aimed to reveal the distinctive features of the heroes by making quotations from the novel.

Keywords

Cengiz Aytmatov
The White Ship
World of persons

About Article

Gönderim Tarihi: 03.05.2023

Kabul Tarihi: 28.05.2023

Elektronik Yayın Tarihi: 26.06.2023

DOI: 10.54979/turkegitimdergisi.1291636

GİRİŞ

Cengiz Aytmatov, Sovyet rejiminin etkin olduğu bir dönemde dünyaya gelmiş ve İkinci Dünya Savaşı yıllarında edebiyat dünyasına adımını atmıştır. Savaş yıllarının getirmiş olduğu zorlukları derinden hisseden Aytmatov, babasını ve amcasını da Stalin Dönemi'nde kaybetmiştir. Yaşamı boyunca babasına karşı bir özlem duygusu içerisinde olmuştur (Güneş, 2013). Kırgız edebiyatının ve Kırgız kültürünün dünyaya tanıtılmasında büyük bir rol üstlenmiş olup birçok uluslararası ödüle de layık görülmüştür. Cengiz Aytmatov, edebiyatın yanında sinema, tiyatro ve politika ile de ilgilenmiştir (Uzun,1998). Eserlerinde baskı unsuru olarak gördüğü rejime karşı direnişleriyle, kendi kültür ve değerler yapısıyla yerelden millîliğe, millîlikten de evrenselliğe geçiş yapmıştır. Aytmatov yaşamı süresince hep halkıyla bir olmuş bir yazardır. Halkının kendi değerlerinden uzaklaşmasını önlemek adına eserlerinde efsane ve anlatılar sunmuştur(Uzun,1998). Kendi halkıyla bir bütünlük içerisinde yaşam sürüyor olması onun kendi örf, âdet ve geleneklerini yakından tanımasını sağlamıştır (Güneş, 2013). Bu çalışmada incelenen "Beyaz Gemi" adlı romanda da Aytmatov kullandığı karakter yapıları ile kendi hayal penceresini okuyucuya sunmuş ve kendi penceresinden değerler çatışmasını kişiler dünyası üzerinden ele almıştır. Beyaz Gemi'nin ele aldığı konu bakımından yerel olmakla birlikte metnin içerik bağlamı ve kahramanların ilettiği mesajlar göz önüne alındığında evrensel bir nitelik sunduğu görülmektedir. Beyaz Gemi adlı roman kişiler dünyası bağlamında ele alındığında görünen ile gösterilmeye çalışılan yapı arasında sıkı bir bağ olduğu söylenebilir. Bir eserin içerdiği simgeler örüntüsü irdelendiği ve çözümlenebildiği oranda okuyucusuna vermek istediği evrensel kod ve iletiler çözülmüş olacaktır (Özher, 2006). Isık-Göl ormanlarında geçen ve

oradaki orman korucularının yaşantılarını isimsiz bir “çocuk” üzerinden ele alan roman bize ideal değerleri ve zıt değerleri sunan kişiler dünyası bağlamıyla oldukça zengindir. Zira Aytmatov iletmek istediği değerleri romandaki kişilere yüklemiş ve kişiler üzerinden bu değerleri evrensel nitelikleriyle okuyucuya sunmuştur. Anne ve babası tarafından sahiplenilmeyen çocuğun tüm bakımını yaşlı dedesi üstlenmiştir. Yaşadığı yerde arkadaşı olmadığı için çocuk sürekli kendisi için yeni ve farklı eğlence yöntemleri bulmaya çalışmaktadır. Bu sebeple çevresindeki büyük taşlara “Tank, İhlamış Deve, Kurt, Eyer” gibi isimler vermiştir. Çocuk onlarla konuşmakta ve onları kendine arkadaş olarak görmektedir (Güneş, 2013). Romanda herhangi bir şikâyeti olmayan çocuk, Isık-Göl sularında dürbünle izlediği “Beyaz Gemiye” ulaşma hayali kurarak yaşamını devam ettirir ve kendini sulara bırakıp balık olduğunu hayal etmesiyle de roman sonlandırılır (Özher,2006). Tüm bu serüven içerisinde çocuğun yaşadıkları ve çevresi Aytmatov’un değerler düzlemini okuyucuya ifade etme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki çocuk çevresindeki iyi, doğru ve ideal değerler örüntüsünü dedesinden (Mümin) öğrenirken tüm bu öğrendiklerini de Maral Ana Efsanesi ile kendi düşünce dünyasında kodlamaktadır. Aynı şekilde kötü, açgözlü ve yıkıcı değerleri ise Orozkul vasıtasıyla içselleştirmekte ve bu zıt değerlerin yaptırımını olarak da Orozkul’un çocuğunun olmamasını şeklinde değerlendirmektedir.

Eser içerisinde romana yön veren ve bazı kahramanların davranışlarını sınırlayıp değiştiren “Maral Ana Efsanesi” dikkat çekmektedir. Eser okuma ve anlama düzeyinde değerlendirildiğinde efsanenin Mümin Dede vasıtasıyla çocuk için anlatılan bir anlatı özelliği taşıdığı görülmektedir. Eserin anlamlandırma ve çözümleme boyutunda ise ele alınan kişiler, olaylar ve simgelerin eserin temelini oluşturduğu görülmektedir (Özher, 2006). Maral Ana Efsanesi, Kırgız soyu için iki defa varlığını kaybetme ve yok olma durumuyla baş başa kaldığına değinmektedir. Efsanenin devamında ise soyun bir şekilde varlığının devam ettirildiği göze çarpmaktadır. Yok olma süreci toplumların kendi kültürlerine, örflerine, âdetlerine ve değerlerine sahip olmamalarının sonucudur. Çocuk, Maral Ana’nın tıpkı daha önceki dönemlerde Kırgızları cezalandırdığı gibi sonraki süreçlerde geleneklerden, örf ve âdetlerden uzaklaşmış toplumu da öyle cezalandıracağına inanmaktadır (Kızılkaya, 2011). Zira “Beyaz Gemi” romanı incelendiğinde Orozkul’un Kırgız gelenek ve töresine uygun olmayan davranışlar sergilediği görülmektedir. Romandaki Çocuk karakteri gelenek, görenek ve töresinde doğru olmayan bu davranışlara karşı kendi yok oluşu pahasına mücadelesini sürdürmektedir. Aynı şekilde Kırgızlar için tarihte iki kez yaşanan soyun yok olması tehlikesi metinde Orozkul için de yaşanmaktadır. Çocuk boynuzlu Maral Ana’dan Orozkul ve Bekey teyzesi için bir çocuk getirmesini istemiştir. Bu sebeple de boynuzlu Maral Ana’nın kendilerine gümüşten işlemeli bir beşikle geldiğini sürekli rüyasında görmektedir. Ancak Orozkul efsanede bahsedilen ihlali üçüncü kez işlemiş ve böylece kendi yok olma sürecini başlatmıştır. Orozkul’un çocuğu olmamaktadır ve bu da neslin tükenmişliği olarak değerlendirilebilir. Topluma ait değerleri çiğnemiş olması karşılığında Orozkul tıpkı daha önceki Kırgız soyları gibi neslini tehlikeye atmış ve bir tükenmişlik içerisine girmiştir.

Bu çalışmada Beyaz Gemi romanı kişiler dünyası bakımından ele alınmış ve değerlendirilmiştir. 1970 yılında yazılmış ve dönemin *Novy Mir* adlı dergisinde yayımlanmış olan (Güneş, 2013) Beyaz Gemi romanındaki karakterler, kişiler dünyası bağlamında ele alınıp başkarakter, norm karakterler, kart karakterler ve fon karakterler başlıkları altında kategorize edilmiştir.

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmada izlenen yöntem, çalışma materyali, veri toplama ve analizi süreçleri hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırma Deseni

Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi romanındaki kişiler dünyasının incelendiği bu çalışma nitel bir çalışmadır. Nitel araştırma, bireyin kendi sınırlarından yola çıkarak toplumsal sistemlerin gizlerini ortaya çıkarmak amacıyla geliştirdiği bilgi üretme ve çözümleme yöntemlerindedir (Özdemir, 2010). Nitel araştırmalarda araştırma konusu olan olaylar ve olgulara yönelik derinlemesine analizler yapılır. Nitel araştırmalarda araştırmacı konu alanına giren olgu ve olayları gerçekleştirdiği koşulları göz önüne alarak bağlamından koparmadan ve gerçekliğini bozmadan sunmak durumundadır (Miles ve Huberman, 1994). Nitel araştırmanın amacı bireyin kendi sosyal yaşantısından yola çıkarak içinde bulunduğu toplumu anlama ve yorumlamaktır.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, yazılı kaynakların sistematik bir biçimde çözümlenmesi amacıyla kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Wach, 2013). Doküman analizi yönteminde basılı ve yazılı kaynakların analiz edilmesinde kullanılır. Konu bütünlüğü göz önünde tutularak metnin bağlamına uygun olarak literatürün taranması ve elde edilen verilerin araştırılmak istenen konuya dair anlam çıkarılması ya da ilgili konuya dair bir anlayış oluşturulması amacıyla doküman analizi yöntemi kullanılır (Corbin ve Strauss, 2008). Bu çalışmada da Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi romanı incelenmiş ve roman kişiler dünyası bağlamında incelenmiştir.

Çalışma Materyali

Çalışmada Beyaz Gemi romanında yer alan kişiler incelenmiştir. Beyaz Gemi, Cengiz Aytmatov tarafından 1970 yılında kaleme alınmış olup Rusça olarak yazılmış ve daha sonra da Kırgız Türkçesine çevrilmiştir. Eser 1991 yılında yayımlanmıştır (Aydın, 2016). Eser Kırgız Türklerinin yaşamlarından izler taşımaktadır. Beyaz Gemi, Kırgız Türklerinin geleneklerini, yaşantılarını, efsanelerini ve millî kültürünü oluşturan diğer değer yargılarını okuyucuya sunmaktadır. Eserde iyi-kötü, doğru-yanlış zıtlıkları karakterler üzerinden işlenmiştir. Zıtlıkların geçmiş ile bugün, bugün ile de yarın üzerindeki yansıması ele alınmıştır. Eser, içinde bulunulan döneme dair sıkıntıları işlerken yarının ümidini kalbinde taşıyan Çocuk karakterinin gözünden Kırgız kültürünü, geleneklerini ve yaşantılarını okuyucuya aktarmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın verileri Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi romanı incelenerek elde edilmiş ve bu veriler içerik analizi tekniğiyle çözümlenmiştir. Beyaz Gemi romanınının kişiler dünyası başkarakter(ler), norm karakter(ler), kart karakter(ler) ve fon karakter(ler) başlıklarıyla incelenmiştir.

Araştırmanın temel problemi bağlamında ön planan çıkan kavram dramatik aksiyonun sağlayıcısı olan karakter yani kişidir. Karakter kavramı edebî bir metnin kişiler dünyasının psikolojik, sosyolojik eğilimlerini; varmak istedikleri noktaları temsil etmektedir. Eser oluşturulduğu dönemin şartlarından ve yazarından bağımsız düşünülmemeyeceği için bir edebî metnin kişiler dünyasının da yazıldığı dönemin şartlarından, yazarın görüş ve

düşüncelerinden bağımsız düşünülmesi mümkün değildir (Eliüz, 2001). Eser ile yazar ve toplum arasında sıkı bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Beyaz Gemi romanı da oluşturulduğu döneme dair satır arasında gizler ve ipuçları taşımaktadır. Özellikle kötülüğün temsili Orozkul ve iyiliğin temsili Mümin'in, eserin vermek istediği ideal ve karşıt değer çatışmasının okuyucuya yansıtılması amacıyla kurgulandığı görülmektedir. Geleneği, hakkı ve doğruluğu temsil eden Mümin "pasif kabullenme" içerisinde olup birçok yönden çaresizlikler içerisinde zayıf biri olarak karşımıza çıkarken zıt değerleri ve kötüyü temsil eden Orozkul ise "baskıcı kötülük" olarak karşımıza çıkmaktadır. Orozkul yaşadıkları yerin yetkilisi konumunda olup diğer kahramanlar üzerinde de etkili bir kişiliktir. İçki, rüşvet, devlet malına zarar gibi birçok kötü özelliği barındıran Orozkul aynı zamanda geleneklere karşı da saygı taşımayan biridir. Çocuğu olmadığından dolayı da karısına kötü davranmaktadır (Akça, 2016). Adalet bağlamıyla kuvvet unsurunun ön plana çıktığı romanda çocuk da çevresindeki ideal ve aykırı değerlerin ayırımına varabilmektedir. Çocuğun romanın bütününde hayalleri vasıtasıyla çevresindeki adaletsizlikleri ve çarpıklıkları düzeltmeyi amaç edinmiş olduğu görülmektedir.

Beyaz Gemi romanı; San- Taş Vadisi civarlarında çok küçük bir yerde yaşayan, hiç çocuk arkadaşı olmayan hatta yaşadığı yerde seveni dahi fazla olmayan, gündelik yaşamında cansız taşlar, dürbün ve çanta gibi cansız varlıklarla arkadaş olan, çoğu zaman mutsuz ancak kendi hayal dünyasında mutluluğu ve adaleti arayan bir çocuğun yaşamını ve psikolojisini ele almaktadır. Romanın başkahramanının "Çocuk" diye adlandırılması, savaş dönemlerinde kaybolan erleri simgelemesi, kendi kültürlerinden, çevrelerinden ve ailelerinden ayrı bırakılmış olan kuşakları temsil etmesindedir (Aydın, 2016). Çocuk romanın tümünde görmüş olduğu adaletsizliklere kendi penceresinden, kendi çocuk dünyasından çözüm aramaktadır. Ancak çözümü güç odaklı değerlendirdiği için düzensizliklerin işleyişine çözüm bulamamakta ve bunlardan kaçış yolu olarak da kendisini balık-insan olarak hayal etmektedir. Bir balık olarak tüm yaşanılanları geride bırakıp kendini suya atmayı ve Issık Göl'e varmayı kendisi için bir kurtuluş hayali olarak görmektedir.

BULGULAR

Bu bölümde çalışmadan elde edilen bulgular başkarakter, norm karakter(ler), kart arakter(ler) ve fon karakter(ler) olarak farklı başlıklarda sunulmuştur.

Başkarakter

Başkarakter eser içerisinde geniş bir şekilde açıklanan, hakkında ayrıntılı bilgiler verilen ve olay örgüsünü kendi üzerinde şekillendiği karakterdir. Başkahramanlar eser içerisinde en fazla yer tutan karakterler olduğu için diğer karakterlerden ayırt edilebilir özellik gösterirler. Eserlerin yapıları dikkate alındığında başkarakterlerin birinci derece kahraman olduğu görülmektedir (Korkmaz, 2004). Metin içerisinde yaşanan olaylar başkarakterin etrafında şekillenir. Başkarakter bu olaylardan mutlaka etkilenir ya da bu olaylar örgüsünün mutlaka içindedir (Sevim, 2016). Başkarakterler geniş bir yelpazede ele alınır ve değerlendirilirler (Stevick, 2005). Çatışma süreçleri başkarakter üzerinde şekillenirken olaylar örgüsünde başkarakter aktif rol üstlenir. Başkarakter ülkü değerlerin somutlaştırılması amacına hizmet eder. Ülkü değer ya da tematik güç olarak adlandırılan değer ise eserin sanatkarından izler taşıdığına göstergesidir (Korkmaz, 2009).

Beyaz Gemi romanın başkarakteri "Çocuk"tur. Metnin geneli ve verilen mesajı göz önüne alındığında tüm olayların odak noktasında yer alan "çocuk" herhangi bir isme sahip

değildir. Kendi hayal dünyası ve psikolojik süreçlerinin esere yansımaları ile olayların odak noktasındadır. Beyaz Gemi romanındaki başkarakterin Çocuk biçiminde adlandırılması ve herhangi bir isim taşımaması oldukça manidardır. Bu durumu anlayabilmek adına Aytmatov'un çocukluğunu ve çocukluğunda yaşadıklarını bilmek ve değerlendirmek gerekir. Cengiz Aytmatov, Stalin'in Sovyet rejiminde etkin olduğu dönemde dünyaya gelmiştir. Sovyet Rusya'sında toplama kampları ve köylülerin ortak çalıştıkları tarım işletmesi biçiminde tanımlanan kolhozlaştırmaya karşı halk tepki göstermiştir (Güneş, 2013). Tepki sonucu toplanan insanların büyük bir kısmı toplama kamplarına gönderilmiş, küçük bir kısmı ise çeşitli memurluk vb. görevler için yönlendirilmişlerdir. Cengiz Aytmatov'un babası Törökul Aytmatov Kırgızistan'da devlet işlerinde çalışmış ve parti işlerini yürütmüş bir insandır. Törökul Aytmatov ülkesinde Sovyet partisi memurluğu gibi önemli görevleri yerine getirmiş olsa da Stalin tarafından öldürtülen aydınlardandır (Güneş, 2013). Bu durum yıllar sonra resmî makamlar tarafından da doğrulanmıştır (Kolcu, 2008). Cengiz Aytmatov çok uzun bir süre babasından herhangi bir haber alamamıştır. 1991 yılında babasının öldürüldüğünü öğrenmiş olan Aytmatov bu durum karşısında çok derinden etkilenmiştir. Öyle ki özellikle gençlik dönemlerinde yayımlanan eserlerinde 2. Dünya Savaşı sırasında yaşadıkları ve şahit olduklarını anlattığını kendisi ifade etmektedir. (Güneş,2013). Beyaz Gemi adlı romanda Çocuk olarak okuyucuya tanıtılan başkarakter de anne ve babasından ayrı bir karakterdir. Sürekli olarak babasını kafasında yaşatan çocuk dürbünle izlediği Beyaz Gemi'de babasının var olduğunu hayal etmektedir. Devamlı olarak babasını arayış içerisinde olan "Çocuk" yaşadığı tüm zorlukları babasına anlatma güdüsü taşımaktadır. Öyle ki bir gün sulara atlayıp babasının yanına gideceği hayaliyle yaşamaktadır. Bir nevi babasına olan özlemini dile getirmiştir. Romanda Soğuk Savaş Dönemi'nde kaybolmuş olan adsız erkekleri ve kültürlerinden, özlereinden ayrı bırakılmış kuşakları temsil ettiğinden başkarakter "Çocuk" adıyla anılır (Aydın, 2016). Yıllar boyu babasından haber alamayan yazar sürekli onu hayalinde yaşatmış ve var etmiştir. Beyaz Gemi'deki çocuk ile Aytmatov yaşamış olduğu sorunlara benzer bir durumu okuyuculara sunmuştur (Yılmaz, 2007). Aytmatov, dönemin bütün zorluklarını belirsizliğini ifade eden "Çocuk" kavramıyla sunmuştur. Çocuk yer yer Aytmatov'un kendi hayatından izler taşıırken yer yer de dönemin uygulamalarına sembolik bir yergi olarak ön plana çıkmıştır. Çocuk kavramı Cengiz Aytmatov tarafından sıklıkla işlenen bir kavramdır. Aytmatov, çocukluk çağlarında gördüğü, deneyimlediği ya da şahit olduğu zorlukları ya da yaşadığı sıkıntıları eserlerinde başarılı ve etkili bir şekilde sunmuştur. Kendi hayatının zorluklarını, babasını kaybetmesini ve yıllarca ondan haber almayı beklemesini, yoksulluğu, savaşın yıkıcı etkilerini eserlerinde gerçeklik bağlamında okuyucuya aktarmıştır. Tüm bu yaşadıklarından hareketle Aytmatov eserlerinde çocuk ve çocukluk kavramları üzerinde sıklıkla durmuştur (Güneş, 2013). Cengiz Aytmatov kendi yaşanmışlığından yola çıkarak eserlerinde çocuk karakterlere sıklıkla yer vermiştir.

Aytmatov'un eserlerindeki çocuk karakterler için genellikle savaşa giden bir baba ve bu babanın yolunu gözleyen çocuk, açlıktan ve sefaletten en derinden etkilenen çocuk (Ercilasun, 1998) profili çizilmektedir. Çocukların kesişim noktası hepsinin çocukluk duygularını tam olarak yaşayamamalarıdır. Çocukken babasından ayrılan ve onun öldürüldüğünü yıllar sonra öğrenen Aytmatov'un hayatı ve eserleri birbirleriyle örtüşmektedir (Güneş, 2013). Aytmatov'un Beyaz Gemi, Selvi Boylum Al Yazmalım, Gün Olur Asra Bedel, İlköğretmen gibi birçok eserinde çocuk kahramanlardan yararlandığı ve bu kahramanların da genel özellikleri olarak kendi yaşantısıyla benzerlikler gösterdiği söylenebilir.

Beyaz Gemi romanında yazarın vermek istediği mesajları iletme için çocuk karakterini seçmiş olması çocuk kavramının temizliği ve yarınları temsil etmesi ile yakından ilgilidir. Yazar, çocuk saflığında hayatın iyi ve kötü yanlarını okuyuculara aktarmak istemektedir (Kolcu, 2008). İyilik, doğruluk, gelenekler ve kültürel köklere bağlılık gibi konuları çocuk temizliğiyle ele alıp okuyucuya sunmaktadır. Metnin sonundaki çocuğun ölümü ise çocuk kalbinin kabul etmediği her şeyi reddetmek olarak değerlendirilmektedir. Aytmatov Beyaz Gemi adlı romanında çocuk kahramanın üzerinden masumiyeti ve temizliği okuyucuya aktarırken Orozkol, Koketay, Nine gibi karakterlerle kendi çocukluk dönemindeki yaşamış olduğu olumsuzlukları, dönemin yönetsel tutumlarını ve yanlış uygulamaları üstü kapalı olarak eleştirmektedir (Güneş, 2013). Aytmatov, çocuğa bir ad bile vermez. Onu genelleştirip temizliğin sembolü olarak okuyucuya sunar (Aydın, 2016). Cengiz Aytmatov kendi çocukluğundan yola çıkarak iyiyi ve doğruyu çocuk saflığında sembolize edip okuyucuya sunarken kötülükleri ise başka karakter isimleriyle eleştirmekte ve okuyucuya sunmaktadır. Eser bir nevi yazarın kendi çocukluğunun okuyucuya yansımaları olarak adlandırılabilir.

“Olanca hızıyla koşuyor, çalıkların üzerinden atlıyor, atlayamayacağı kadar büyük olan kayaların yanından dolanıyordu. O büyük kayaların, o iri otların yanından, bir saniye bile durup vakit kaybetmeden koşuyordu. Oysa bu iri otların başka otlara, bu büyük kayaların başka kayalara hiç benzemediğini çok iyi bilirdi. Bunlar ona darılabilir, hatta isteseler ayaklarına takılıp düşmesine de sebep olabilirlerdi. Daha başka kayaları da vardı: ‘kötü’ kayalar, ‘iyi’ kayalar, hatta ‘kurnaz’ kayalar, ‘aptal’ kayalar... Bitkiler de çeşit çeşitler: ‘Sevimli’leri, ‘cesurları’, ‘korkakları’, ‘zararlıları’ ve daha birçokları.” (Aytmatov,1991:10-12)

Cengiz Aytmatov’un eserlerinde bireysel özgürlüğe ve adalete fazlasıyla önem verdiğini söylemek mümkündür. Bu durum “etymon-spritueli” biçiminde ifade edilir. Bu bakış açısına göre hürriyet ve bağımsızlık çeşitli göstergelerle ve sembollerle ifade edilir. Semboller ile çocuk kendi hayal dünyasındaki iyi ve kötü kavramlarını içselleştirmektedir. Çocuk gerçek dünya görüntüsünü kendi penceresiyle okuyucuya ifade etmektedir. Bir nevi gerçek dünyayı sembolize eden çocuk ideal ve zıt gerçeklikleri doğa üzerinde somutlaştırmaktadır. Çocuk saflığıyla ve bakış açısıyla iyinin ve güzelin doğadaki karşılığı olarak ifade edilen kayalar, otlar ya da hayvanlar aslında gerçek yaşamın çocuk hayalindeki okuyucuya yansımaları olarak değerlendirilebilir. Kolcu, bu durumu romanda bazen Beyaz Gemi’nin kendisinin bir sembol olarak kullanıldığını, bazen bir çaylağın, bazen ise bir kuşun ya da suyun özgürlüğün sembolü olarak gözler önüne serildiğini vurgular (Kolcu, 2002). Çocuk bir nevi kendi saflığında ve temizliğinde iyi-kötü, ideal-zıt çelişmesini ve çelişkinin daimî mücadelesini okuyucuya sunmaktadır. Yaşadığı yerde akranı olmayan, küçük bir yerde yapayalnız yaşayan çocuğun çevresindeki doğa unsurlarının çeşitli sembollerle ifade edildiği görülmektedir. Çocuk kendi yaşamında kimi bitkileri ya da kimi taşları iyi olarak adlandırırken kimilerini de kötü olarak adlandırmaktadır. Buradan hareketle iyi ile kötünün daimî bir mücadelesinin varlığından söz etmek mümkün olacaktır. Zira çocuk da iyi-kötü, zararlı-yararlı çatışmasını metin içerisinde sembolize ederek okuyucuya aktarmış ve bu durumu kendi hayal dünyasında bir mücadeleye bağlamıştır. *“Devedikenleri baş düşmanıydı meselâ. Çocuk onunla günde en az on defa düello yapar, saplarını koparırdı (Aytmatov, 1991: 12)”* ifadesiyle kendi hayal dünyasındaki kötüyle mücadelesini okuyucuya sunarken *“Gündüzleri, genellikle öğleyin, çocuk, uzun saplı şıralcın kümelerinin arasına dalar ve bundan çok hoşlanırdı. Bir şeylere canı sıkıldığı, çok üzüldüğü ve kimselere görünmeden ağlamak istediği zaman, gelir onların arasına gizlenirdi.” (Aytmatov,1991:12)”* ifadesiyle de yine kendi hayal dünyasında iyiyi okuyucuya göstermektedir. Aynı şekilde Çocuk yaşadığı her türlü

zorluklara karşı da yine çareyi kendi dünyasında sembolleştirdiği varlıklara sığınarak bulmaktadır.

“Biz hepimiz, ben, sen ve başkaları, Boynuzlu Maral Ana’nın soyundan gelmişiz”
(Aytmatov,1991:89).

Boynuzlu Maral Efsanesi romanın başkahramanı olan çocuk duygu ve düşünce yükünü açıklamada bir yardımcı öge olarak kullanılmakla birlikte eserin temel iletisini sunması bakımından da ziyadesiyle önemlidir (Güneş, 2013). Boynuzlu Maral Ana Efsanesi ile çocuk sürekli iç içe sunulmuştur. Bunun nedeni ise çocuğun kendi öz benliğini ararken bu efsaneyi kendi geçmişi, kendi kökeni olarak değerlendirmesidir. AytmatoV da eserlerinde kendi kültürel çizgisini sürekli önemsemiş ve bunu efsaneler, destanlar, masallar, halk hikâyeleri aracılığıyla okuyucuya sunmuştur. Beyaz Gemi romanı bu kısmı ile AytmatoV’un yaşamıyla benzerlik göstermektedir. AytmatoV’un eserlerine bakıldığı zaman çocuk karakterler ile kendi hayatı arasında birçok paralelliğin olduğunu söylemek mümkündür (Güneş, 2013). AytmatoV kendi ifadesiyle büyük annesinden dinlemiş olduğu masalların, destanların ve halk hikâyelerinin kendi hayatında önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır (Güneş, 2013). Geleneğe bağlı bir görüntü çizen AytmatoV, eserlerinde masallardan, efsanelerden ve halk hikâyelerinden fazlaca faydalanmaktadır (Aydın, 2016). Beyaz Gemi romanını bu bağlamıyla AytmatoV’un hayatından yaşanmışlık izleri taşımaktadır. Romanda da dedesi çocuğa Maral Ana Efsanesi’ni anlatmakta ve kendi kültürel kökleri hakkında çocuğu bilgilendirmektedir. Babaannesini için sürekli kendisini dağlara ve konargöçer kamplarına götürdüğünü söyleyen AytmatoV onun herkesten saygı gören çok akıllı bir kadın olduğunu söylemektedir. Kendisi için halk destanlarının, eski şarkıların kaynağı olarak da yine babaannesini gördüğünü ifade etmektedir (Uzun, 1998). AytmatoV’un kendi hayatından bu ifadeleri de Beyaz Gemi romanındaki Mümin Dede karakteri ile uyuşmaktadır. Çocuk dedesiyle sürekli olarak konargöçerlerin yanına gitmektedir. Onların gözünde dedesinin akıllı biri olduğundan bahsetmektedir.

Cengiz AytmatoV’un eserlerinde Kırgız kültüründen, kendi kökenlerinden ve tarihinden fazlaca yararlandığını söylemek mümkündür (Söylemez, 2002). Beyaz Gemi romanında yazarın belirli bir isim kullanmak yerine başkahramanın adını çocuk olarak nitelendirmesi kendi çocukluğuyla ilintili olabileceği şeklinde değerlendirilebilir. Bununla birlikte AytmatoV’un kendi yaşamış olduğu zorlukları, yıllarca babasını araması ve eserlerinde bu konuları işlemesi onun eserlerindeki gerçeklik payını artırmıştır (Kızılkaya, 2011). Böylece de eserlerine bir yaşanmışlık katmıştır.

Mümin Dede torununa sürekli Maral Ana Efsanesi’ni anlatmaktadır. Kültürel aktarım olarak adlandırabilecek bu aktarım ile dede, torununun geçmişi bilmesini, kültürünü tanınmasını ve böylelikle de geleceğini millî değerler üzerine kurabilmesini öğütlemektedir. Mümin Dede, Maral Ana’yı bir kurtarıcı olarak çocuğa sunmaktadır. Zira efsaneye göre Maral Ana geçmişte Kırgızların soylarını yok olmaktan kurtarmıştır. Maral Ana, metin içerisinde taşıdığı değerler bütünü göz önüne alındığında bir sembol olarak değerlendirilebilir. Kırgızların öz benliğini, kültürlerini ve millî duyguları ile bağımsızlığının sembolüdür. Kırgız halkının kurtuluşunu, var oluşunu temsil eder (Kolcu, 2002). Metin içerisinde başkahraman rolündeki çocuk, hayal dünyasında Maral Ana’yı ulvileştirmiş ve ona kurtarıcı rolü yüklemiştir. Çocuk, çevresinde yaşanan bütün sorunlardan kurtuluş yolu olarak hayallerine sığınmıştır. Çocuk saflığıyla Maral Ana’yı ideal iyi biçiminde içselleştirirken çevresindeki sorunlardan kurtuluşun da yine Maral Ana ile bağlantılı olduğunu

düşünmüştür. Tıpkı dedesinde olduğu gibi çocuk da Maral Ana'ya karşı büyük bir minnet ve bağlılık duygusuna sahiptir. Maral Ana'yı var oluşlarının temeli olarak görmekte bir nevi kendi milletinin geçmişini ön plana çıkarmaktadır. Zira Aytmatov eserlerinde genel olarak geleneğe bağlı bir görüntü çizmektedir. Eserlerinde masal, efsane, tarihî hikâyeler gibi millî benliğe dayalı sözlü anlatım öğelerinden yararlanmaktadır (Güneş, 2013). Beyaz Gemi romanında da bu çizgisini devam ettiren Aytmatov. "Eğer insanlar atalarının adlarını bilmezlerse bozulur, kötü olurlarmış (Aytmatov,1991:218)" ifadesiyle geçmişe ve tarihî köklere verdiği değeri okuyucuya sunmaktadır. Cengiz Aytmatov, geçmişle gelecek arasındaki kurduğu bağı başkahramanın hayal dünyası ile bir efsaneye yüklemiş ve okuyuculara bu efsane üzerinden sunmuştur.

Ramazan Korkmaz ise Boynuzlu Maral Ana Efsanesi'ni değerlendirirken durumu "Tanrı'ya Dönüş" izleği bağlamında irdelemiş ve Beyaz Gemi romanında olayların gelişimi bağlamında en can alıcı noktayı Maral Ana'nın kafasının parçalanması olayı olarak ifade etmiştir. Çünkü çocuğun hayal dünyasında yüce addettiği Maral Ana artık yok olmuştur ve çocuk bu gerçekliğe karşı olayı kabullenmez ve kendini suya atar. Bu şekilde başkahraman kendi penceresinden doğru görmediği olaya karşı bir davranışta bulunmuş olur (Korkmaz, 2004). Zira Aytmatov da metnin sonunda başkahramanın ölmesine karşı yapılan "İyilikle kötülüğün mücadelesinde kazanan kötülük oldu." biçimindeki eleştirilere "Çocuk kalbinin, çocuk ruhunun bağdaşmadığı her şeyi reddettim. İşte beni teselli eden de budur." şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Bu yönüyle ele aldığımız zaman ise Korkmaz'ın söylemleri ile Aytmatov'un düşüncelerinin benzerlikler taşıdığını söylemek mümkündür (Güneş,2013). Aynı şekilde Kolcu (2002) da çocuğun ölümü için fiziksel bir son olduğunu söyler. Nitekim Maral öldürüldüğünde çocuk manevi olarak zaten ölmüştür. Bu yönüyle de Boynuzlu Maral Efsanesi aslında başkahramanın düşünce dünyasında var olma miti olarak değerlendirilebilir. Çocuk için var olma gayesi olan Maral Ana öldüğü andan itibaren çocuk kendini sulara bırakarak bir meçhule doğru yol almıştır. Çocuk eserin tümünde taşıdığı ve yer yer okuyucuya sunduğu ve kendisi için bir ödül ya da bir kurtuluş olarak gördüğü balık olma hayalini Maral Ana'nın ölmesiyle birlikte kendini sulara bırakarak hayal dünyasında gerçekleştirmiştir. Ancak burada bir başka çatışma daha karşımıza çıkmaktadır. Zira çocuğun gözünde onun balık olup yüzerek gittiğini hiç kimse bilmiyordu. Çocuk ise sulara atıldığı andan itibaren balık adam olamayacağını.

Çocuğun balık olmayı hayal etmesi durumu da üzerinde durulması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanın başından beri var olan ve evlerinin yakınından akan su, metnin bağlamında bir anlamsal örüntü oluşturmaktadır. Su yeri geldiği zaman çocuğun temizlenmesi, yıkanması için var olurken yeri geldiğinde çocuğun kendini bıraktığı, kendi kalbindeki kötü diye nitelendirdiği olaylardan kaçış noktası olmuştur. Su aslında çocuk için bir ölümü değil, yeniden doğuşu temsil etmektedir. Çocuk su içerisinde bir balık olma hayaliyle hem kendi doğrularına karşı bütün varlığıyla dimdik savunucu olmuş hem de su ile Beyaz Gemi'ye yani hayalinde var ettiği babasına kavuşacağını okuyucuya sunmuştur. Maral Ana'nın ölmesini kendi doğrularına uyduramayan çocuk kendi varlığının saflığıyla bu yanlış reddetmiş ve temiz olarak kalmayı yeğlemiştir. Su mitolojik olarak da bir temizlenme ve arınma manasını taşımaktadır (Kızılkaya, 2011). Çocuk çevresinde cereyan eden kötü olaylar zincirine karşı kendi doğrusunun yanında kalmıştır. Metnin başından beri doğruyu ve iyiyi temsil eden Mümin Dede dahi metnin sonunda kötülüğe yenik düşerken Çocuk kendi dünyasındaki masumiyetle ve saflığıyla kötülüğe yenik düşmemiş ve kendi doğrusunun yanında olmuştur. Buradaki su ve balık sembolleri çocuğun temizliği ile suyun

temizliğini bağdaştırmıştır. Çocuğun kendini sulara bırakması ile düşünce düzleminde temiz olan çocuk yine temiz olan suda varlığını devam ettirmeyi hayal etmiştir. Bununla birlikte çocuğun balık olmayı hayal etmesindeki bir başka amaç ise babasının Beyaz Gemi'de olduğunu hayal etmesi ve yüzerek ona ulaşmak istemesindedir. Balık olduğu zaman yüzerek Issık Göle varabilecek ve babasıyla görüşebilecektir (Aydın, 2016). Aytmatov bu bağlamda çocuk için hayalin varlığını daim kılmıştır. Çocuk romanın başlangıcından sonuna dek sürdürdüğü babasız olma durumunun getirmiş olduğu olumsuzluğu balıkadam olarak değiştirmeye, babasına kavuşmaya ve bu şekilde bu olumsuzluğu gidermeye çalışmıştır (Aydın, 2016). Çocuk yaşadığı bütün kötülüklerin çözüm yolu olarak hayaline sığınmıştır. Aytmatov ise bu durumu çocuğun Orozkol'un kaba gücüne dayanma şekli olarak ona katlanabilirliğiyle ifade etmiştir. Mümin'in pasif iyiliği de sona erince çocuğun kötülüğe karşı hayallerini tercih etmesi onu anıtlıştırmaktadır. Çocuğun anıtlılaşması da okuyucunun yüreğinde bulduğu sığınak ile doğru orantılıdır (Aytmatov, 1991) diyen Aytmatov çocuğun hayallerin peşinden gitmesini yüceleştirmektedir.

"Onun iki masalı vardı. Biri kendisinin ve başka kimse bilmezdi. Ötekini ise dedesi anlatmıştı ona. Sonra ikisi de yok olup gitti." (Aytmatov, 1991:6).

Çocuk metnin başında okuyucuya bu cümlelerle tanıtılmaktadır. İki farklı bakış açısıyla iki farklı masalın varlığı ifade edilmektedir. Birinci masalı kendisine ait olandır, hiç kimsenin bilmediğidir. Çocuğun iç dünyası ve hayalleridir. Zira çocuk kendi hayalî dünyasında kıyaslama ve değerlendirmeler yaparken iyi olanlara ödül kötü olanlara ise kendi değer yargıları nispetinde cezalar sunmaktadır.

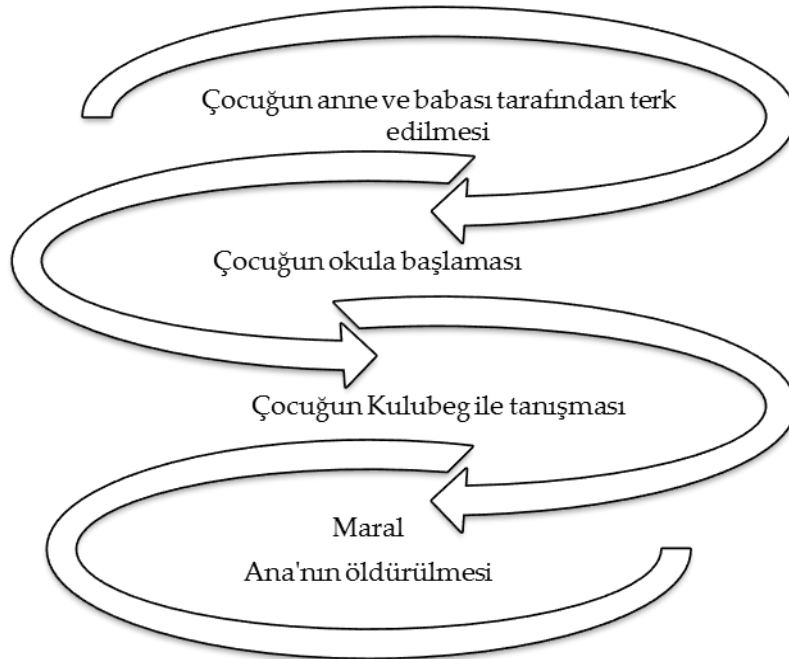
"Duvara tutunuyor, inliyor, ağlıyor, gözyaşları ve hıçkırıklar arasında boğuk bir sesle şöyle diyordu: -Balık olarak kalsam daha iyi! Gideceğim buradan... Balık olmak istiyorum! (Aytmatov,1991:324)"

Kendisi için balık olma hayalini her daim canlı tutan çocuk bunu kendisi için bir ödül ya da bir kurtuluş olarak görmektedir. Ancak aynı balık olma durumunu ise Orozkol karakteri için olanaksız görmektedir. Çünkü çocuğun hayal dünyasında kötüler balık olmaktan uzaktırlar.

Çocuk, kendi kültürel değerlerinden ve millî öz benliğinden uzak kalmıştır. Annesi ve babası tarafından terk edilmiş, dedesinin yanında yaşayan sekiz yaşında, küçük, çelimsiz ve kulakları büyük biçiminde tasvir edilmiştir. Yaşadığı yerde hiç akranı olmayan dolayısıyla da yalnız yaşayan bir görüntüdedir. Metnin başkahramanı çocuk kendi yalnızlığını hayal dünyasında aşmakta ve kendi hayalinde iyi ile kötülere karşı mücadele vermektedir. Metnin sonunda *"Çayın hızlı akışlı derin yerine geldi ve akıntı alıp götürdü onu. Burgaçlarda çırpınıyor, yüzüyor, nefesi kesiliyordu. Gittikçe daha çok üşüyordu... Çocuğun balık olup çay boyunca yüzüp gittiğini henüz kimse bilmiyordu (Aytmatov,1991:328)"* sözleriyle çocuğun kendini suya bırakması ve ölmesi eleştirilenler tarafından fazlaca eleştirilen bir nokta olmuştur. Başkahramanın kötülük karşısında yenildiği görüşü Aytmatov tarafından kabul edilmemekte ve başkahramanın bu şekilde bir son yaşamasını asla bir yenilgi olarak görmemektedir. Aksine çocuğun bu kötülüklerle karşı kendi doğrusunu savunur bir çizgide kalması onu anıtlıştırmakta ve güce dayalı bir kötülüğün hayal ile mağlup edildiğini ifade etmektedir (Aytmatov, 2013). Aslında yazar kendi ifadesiyle başkahramanın aslında var oluş gayesine uygun hareket ettiğini ve kendi inandığı doğrular dâhilinde suya bir balık edasıyla atladığını vurgulamaktadır. Zira tek dayanağı olan dedesinden de beklediği desteği alamayan çocuk kendi hayal penceresinde var ettiği doğrularına sığınmış ve onlara doğru kendini suya atmıştır. Yazar metnin sonunda kullandığı *"Yeryüzünde bizi beklerse beklesin,*

insanoğlu doğdukça ve öldükçe, insanoğlu yaşadıkça, hak ve doğruluk denen şey de var olacaktır (Aytmatov,1991:330)" ifadesiyle kötülük her ne kadar var ise de iyiliğin de var olacağını vurgulamıştır. Hak ve adaletin varlığı insanda umudun her daim var olması gerekliliğini bizlere göstermektedir.

Beyaz Gemi romanındaki olaylar dizgesine bakıldığı zaman romanın başkahramanı Çocuk'un yaşamında derin izler bırakan, onun davranışlarını şekillendiren, hayalleri ile gerçeklerin çatışmasına sebep olarak bireyselleşme krizi ortaya çıkaran ve okurun mevzu bahis olayları derinden hissetmesine zemin hazırlayan dört kırılma noktasının varlığından söz etmek mümkündür. Metinde yer alan kırılma noktaları, arkadaşsız ve yalnız bir şekilde yaşayan çocuğun çevresinde cansız varlıklarla kurduğu ilişkiler ile başlayıp sonrasında okula başlaması, bir gece ansızın yolda kalan Kulubeg ile tanışması ve en sonunda Maral Ana'nın ölmesi ile çocuğun da kendini soğuk akıntıya bırakması ve balık olma hayaline yönelmesi bağlamında değerlendirilip bilinç ile bilinç ötesinin (Jung, 2018), gerçek ile hayalin, iyilik ile kötülüğün mücadelesi olarak değerlendirilebilir. Çocuk kendisi için kurtuluşu balık olmakta görmektedir. Kendi çocuk dünyasında balık olmayı, yüzerek Beyaz Gemi'ye gitmeyi bir kurtuluş olarak değerlendirmektedir. Metnin başından beri su kavramı sürekli kullanılmaktadır. Su temizliği, saflığı, duruluğu ifade etmektedir. Çocuk da kendini balık olma hayaliyle suya bırakarak gerçek dünyada yaşadığı her türlü kötülüğü suyla arındıracağına inanmakta ve bu sebeple de balık olmayı hayal etmektedir.

Şeki

11. Beyaz Gemi Romanındaki Kırılma Noktaları

Romanın ilk kırılma noktası olarak ifade edilecek olan Çocuk'un San-Taş Vadisi civarında, kendi hâlinde ve bir yalnızlık içerisinde yaşaması yazar tarafından şöyle ifade edilmektedir:

*"San-Taş'ta sadece üç aile otururdu. Üç ailenin tek oğlan çocuğuydu. (Aytmaov,1991:7).
Arkadaşsız, yapayalnız çocuk, onu kuşatan bu basit, saf çevresinde yaşayıp gidiyordu
(Aytmatov, 1991: 15)"*

Çocuk annesi ve babası tarafından terk edilmiş bir şekilde dedesinin yanında, San- Taş Vadisi'nde orman korucularının yer aldığı üç haneli bir köyde yaşamaktadır. Metinde öne

çıkan olaylardan biri de çocuğun anne ve babası tarafından terk edilmiş ve dedesinin yanında yaşıyor olmasıdır. Bu durum Aytmatov'un kendi yaşamından ve sanat anlayışından yola çıkılarak açıklanabilir. Aytmatov'un da küçük yaşlardan itibaren uzun yıllar babasına karşı özlem duyduğu ve onun akıbetinden habersiz yaşadığı bilinmektedir. Beyaz Gemi romanında da çocuk babasının yaşadığını düşünmekte ve sürekli onu aramaktadır. Yine aynı şekilde Aytmatov eserlerinde çocuk karakterleri savaş, yoksulluk, sefalet gibi bazı sebeplerden dolayı ailesinden ayrı bir şekilde okuyucuya sunmaktadır (Ercilasun, 1998). Yaşıtı olmadığı için arkadaşsız yapayalnız yaşayan Çocuk, çevresindeki cansız varlıklara, doğadaki taşlara ve bitkilere çeşitli anlamlar yüklemekte ve onlarla arkadaşlık ilişkisi kurmaktadır. Öyle ki dürbünü ile sürekli Isık Göl'ü izlemekte ve onunla dertleşmektedir. Çevresindeki büyük taşlara da "Kurt", "İhlanmış Deve" gibi bazı anlamlar yüklemekte ve onları kendi hayat dünyasında canlandırmaktadır. Çocuğun San-Taş Vadisi'ndeki yaşamı Aytmatov tarafından okuyucuya bu şekilde tanıtılmaktadır.

Romanın bir diğer kırılma noktası ise buldukları yere gelen "Maşın-mağaza" denilen gezgin satıcıdan ona bir çanta alınmasıdır. Çocuğa çanta alınmasıyla birlikte olay örgüsü yeniden şekillenir. Başkahraman çocuk için bir kırılma gerçekleşir. Kendi hâlinde ve köyde yaşayan çocuk için artık kısmen de olsa köyünden ve dedesinden ayrılma zamanı gelmiştir. Artık çocuk daha fazla birey olmaya başlamıştır. Durum roman içerisinde şu şekilde anlatılır:

"Çocuk bu kadar çok sevinebileceğini hiç düşünmemişti. O güne kadar bir gün okula gideceği de hiç aklına gelmemişti. O güne kadar o yalnız, dağın ardında, Isık-Göl köylerine dedesiyle yas şölenlerine gittiği zamanlarda görmüştü okula giden çocukları (Aytmatov, 1991: 35)"

Alınan çanta çocuk için yeni ufuklar, yeni bir yaşam demektir. Çünkü o ana dek çevresinde arkadaşı olmadan yaşayan ve sürekli cansız varlıklarla hayalî dostluklar kuran Çocuk artık kendi yaşlılarıyla bir arada olabilme fırsatı bulabilecek ve onlarla arkadaşlık kurabilecektir. Sürekli olarak bulunduğu köyde ve dedesinin koruması altında yaşayan Çocuk için alınan çanta artık oradan uzaklaşmanın, başka hayatları da öğrenecek olmanın bir göstergesi olarak ifade edilmektedir. *"Artık çantasını elinden bırakmayacaktı. Onu büyük bir sevinçle herkese gösterdi (Aytmatov,1991:36)." Çocuk çantasının alınmasına karşı duymuş olduğu sevinci herkesle paylaşmış ve onu kendisine arkadaş olarak görmüştür. Bu bağlamda çocuğa alınan çantanın romanın işleyişinde ikinci bir kırılma noktası olduğu söylenebilir.*

Beyaz Gemi romanın bir diğer kırılma noktası ise kar yağışı sebebiyle yolda kalan kamyoncuların kendi evlerine sığınması ve çocuğun daha önce yolda karşılaştığı Kulubeg ile yakından tanışma fırsatı bulmasıdır. Çocuk o ana kadar sadece dedesinden dinlemiş olduğu Maral Ana Efsanesi 'ne inanan ve kendini diğer Buğu'larla kardeş kabul eden bir başka kişi olarak Kulubeg'i görmüştür. Bu durum ise Aytmatov tarafından metin içerisinde şu şekilde işlenmektedir:

*"Dede, biraz gururlanarak torununa:
- İşte Buğulu ağabeylerini gördün, dedi,
artık onların nasıl yiğitler olduğunu biliyorsun.
Hepsi de boylu-boslu maşallah! (Aytmatov, 1991: 233)."*

Kulubeg, Çocuk'un hayalinde adaletin temsilcisidir. Öyle ki Orozkul'dan yaptığı bütün kötülüklerin hesabını soracak kişi olarak çocuk Kulubeg'i zihninde canlandırmaktadır. Kulubeg çocuk için artık yeni bir sığınacak kapı olarak görülmektedir. Durum roman içerisinde "Orozkul o zaman dedeme bağırısın ya da başkalarına dokunsun da görsün! Kulubeg'in ona kaşlarını çatıp şöyle bir bakması yeterdi suspus olup yerinde oturması için (Aytmatov,1991:252)." ifadesiyle ortaya çıkmaktadır. Çocuğun Kulubeg ile karşılaşması olay örgüsü bağlamında ele alındığında üçüncü kırılma noktasıdır. Çünkü çocuk daha önceki yaşamında sürekli olarak dedesine sığınmış ve bütün doğrularını dedesi üzerinden okuyucuya sunmuştur. Bir nevi dede çocuk için ideal değerleri ifade etmektedir. Ancak çocuk Kulubeg ile tanıştıktan sonra ideal değerler sunan ikinci bir birey ile karşılaşmıştır.

" Ne var ki, onları cezalandırmak için Kulubeg'i yardıma çağırmaktan başka yol bulamıyordu. O fırtınalı gecede, öteki genç şoförlerle birlikte ot taşımaya gelen asker parkalı o yığıttan yardım isteyebilirdi. Tanıdığı insanlar arasında Orozkul'un üstesinden gelebilecek, onun yüzüne karşı gerçekleri haykırabilecek tek insan o idi(Aytmatov, 1991: 315)."

Metin içerisinde de çocuğun Kulubeg'e karşı bir bağlılık hissettiği görülmektedir.

"Ve hayalinde Kulubeg'i yardıma çağırdı. O da kamyonunu hızla sürerek geldi (Aytmatov,1991:315)."

Ayrıca Çocuk'un dedesinden gördüğü "iyilik"ın Orozkul'un "kötülük"üne karşı güç ve baskı yönünden eksikliğini Kulubeg ile tamamladığı görülmektedir. Orozkul'un tüm zorbalığına karşı Kulubeg "güçlü iyi"nin temsilcisi olup o kötülüğü durdurabilecek mahiyettedir.

Beyaz Gemi romanı kurgu itibarıyla karşıt tipler üzerine kurulmuştur. Orozkol karakteri, Cengiz Aytmatov'un "Mankurt" biçiminde ifade ettiği insan tipini karşılamaktadır. Orozkol'un karşı karakteri olan Mümin Dede ise gelenekçi bir yaşam süren, milli, manevi ve kültürel değerlerine bağlı, çalışkan ve kendi kendine yetmeye çalışan klasik kökenlerine bağlı bir insan tipi olarak değerlendirilmektedir (Kolcu, 2002). Gelenekseli temsil eden Mümin Dede bir zaman sonra kötülük karşısında çaresiz kalmıştır. Burada Aytmatov kendi değerlerini kaybedip Sovyet kültür içerisinde eriyen ve asimile olan bireyleri okuyucuya sunmakta ve bir nevi sistem eleştirisi yapmaktadır. Ancak çocuğun hayalinde köklerine, özüne ve kültürüne bağlılık Kulubeg üzerinden okuyucuya aktarılmaktadır. Çocuğun hayal dünyasında iyinin, törenin ve kültürün devamlılığının her zaman var olduğu görülmektedir. Bazen bunların karşılığı olan karakterler metin içinde değişse de asıl olan çocuğun kendi hayal dünyasında var ettiği temizliğin daimî olduğudur.

"Orozkul baştan ayağa titreyerek veKulubeg'in ayaklarına kapanarak kekeleye kekeleye yalvarmaya başladı (Aytmatov, 1991: 316)."

Çocuk için Kulubeg iyiliğin kötülüğü mağlup edebilmesindeki ışık rolünü üstlenmiştir. Çocuk artık "pasif iyilik" kavramından "aktif iyilik" kavramına geçiş yapmıştır. Çocuğun Kulubeg ile tanışması metnin olay örgüsü bağlamında bir başka kırılma noktası olarak ifade edilebilir. Çocuk iyilik kavramı için kendi dünyasında dedesi dışında daha güçlü bir şema açmıştır ve o şemayı da Kulubeg'in davranış örüntüleri bağlamında biçimlendirmiştir.

Romandaki olay örgüsü incelendiğinde dördüncü ve son kırılma noktası olarak Boynuzlu Maral Ana'nın öldürülmesi ve çocuğun bu sahneyi görmesi kabul edilebilir.

Çocuk Maral Ana'nın öldürülmesi ile birlikte kendi kafasındaki ideal değerler düzlemini kaybetmiş ve hayal dünyasında kötülüğe karşı mağlup olma hissi yaşamıştır.

“Çocuk, baltanın her inişinde irkilip sığıyor, tiksiniyor, istemeden geri çekiliyor, ama bir türlü ayrılıp gidemiyordu oradan. Kafa baltadan ürkmüyor, gözlerini bile kırpmıyordu. Kafa toza çamura bulanmıştı ama gözleri açık ve tertemizdi. Sanki, ölümün onu yakaladığı andaki şaşkınlık içinde donup kalmış ve öyle bakmaya devam ediyordu dünyaya (Aytmatov, 1991: 304).”

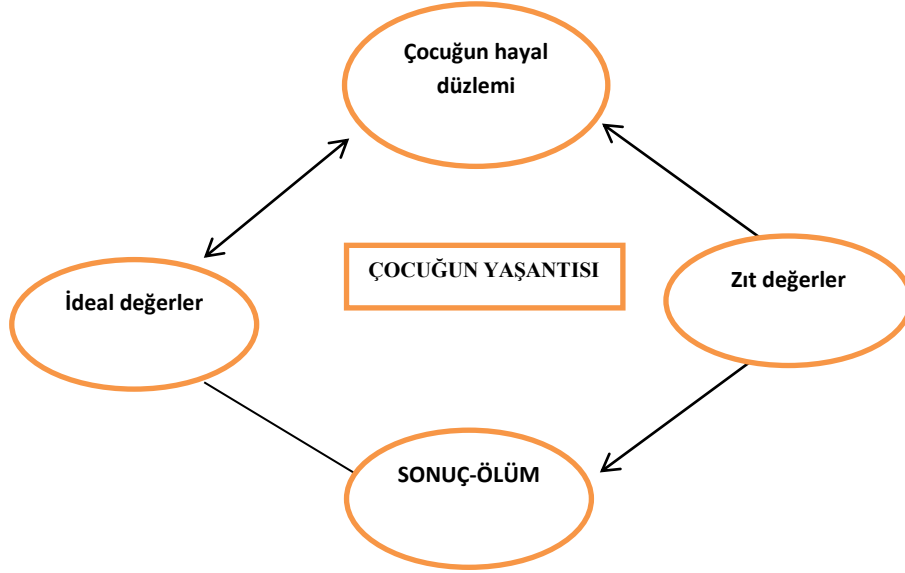
Hayal dünyasındaki iyiliğin kötülüğe yenilmesi karşısında çocuğun elinden bir şey gelmemektedir. Tüm varlığıyla olanlara isyan etmek isteyen çocuk durum karşısında hiç ses çıkaramamıştır. Sessizliğiyle çığlıklar atar gibidir. Çocuk ideal değerler ve davranışlarıyla içselleştirdiği dedesinin de kötülük karşısında suskunluğunu ve boyun eğmişliğini görünce romanın başından beri var ettiği kendi kurtuluşunu balık olma fikrinde görmüştür. Çevresinde gördüğü tüm olumsuzlukları kendi çocuk kalbiyle kabul etmeyip suya bırakmıştır kendini. Metin içerisinde ise durum:

“Birden kendini soğuk bir çay kenarında hissetti. Balık olmuştu. Her şeyi vardı: Kuyruğu, balık vücudu, balık yüzgeçleri... Yalnız başı değişmemişti, üstelik de gittikçe ağrısı artıyordu. Çaya atladı. Soğuk, derin, karanlık sulara yüzüp gidiyordu (Aytmatov, 1991: 324).” biçiminde okuyucuya sunulmakta, çocuğun hisleri ise, *“Artık dağlara hiç dönmeyeceğim! Balık olarak kalayım daha iyi! Balık olarak kalayım daha iyi! Balık olarak... (Aytmatov, 1991: 324)”* ifadeleriyle okuyucuya aktarılmaktadır. Olayların sonunda çocuğun kendini sulara bırakması aslında bir kaybedişi ya da vazgeçiş değil, Mümin Dede'nin yapamadıklarına karşı çocuğun tüm varlığıyla canı pahasına dik durmasının göstergesidir (Güneş, 2013). Çocuk kendi hayal dünyasında kabul etmediği değer ve duyguların egemen olduğu bir dünyanın kendisine ait olmadığını düşünmüştür. Maral Ana'nın insanlara küsüp onları kötülüklerle baş başa bırakması gibi çocuk da kendini sulara bırakarak kabul etmediği tüm değerleri reddetmiştir (Kızılkaya, 2011). Metnin sonunda çocuğun kendini sulara bırakarak ölmesi kötülüğün iyiliğe galip geldiği ve içinden çıkılmaz olduğu yönünde birçok eleştiriye maruz kalmıştır. Aytmatov ise romanı bu son nedeniyle içinden çıkılmaz biçiminde nitelendirenlere şu şekilde cevap vermektedir:

“Ben burada içinden çıkılmazlık görmüyorum. Shakespeare'in trajedisi, 'içinden çıkılmaz' sonu, kahramanları öldüğü halde, hayatı sağlam temellere dayandıran olumlu bir eserdir. Evet, 'olumlu' kahramanlar, 'olumsuz' kimselerle çatışırken yeniliyor, ama Romeo ve Jüliyet'in hikâyesi bize hakkın, hukukun anlamını, özgür insan olmayı öğretiyor. Bu haklar uğruna kahramanlar ölüyor, ama yaşayanlar için yüce ve güzel oluyor bu çift. Matematikte tersinden başlayarak ispatlama metodu var. Bu sanatta da vardır, sanata özgü bir biçimde tabii. Beyaz Gemi'de en çok tartışma konusu olan çocuğun ölümünü uzun uzun düşündüm. Böyle bir sonu kabul etmek istemeyen, buna karşı koyan okur ve eleştirmenler için hikâye, 'içinden çıkılmaz' değil, tam tersine içinden çıkılır bir yol göstermektedir. Ancak bu, kâğıdın ötesinde, okurların yüreklerindedir. İşte bu tersinden başlayan ispatlamanın sırrıdır (Aytmatov, 1991: 337).”

Bu ifadeler ile Aytmatov aslında metnin anlam örüntüsünün devamını okuyucuya bırakmıştır. Okuyucunun yorumlaması, metinde verilen mesajın devamı niteliğindedir. Yine metnin sonundaki kötülüğün iyiliğe karşı galip geldiği yönündeki eleştirilere de, *“Çocuk kalbinin, çocuk ruhunun bağdaşamadığı her şeyi reddettin. İşte beni teselli eden de budur. Bir şimşek gibi yaşadın sen. Bir defa çaktın ve söndün. Şimşeği çaktıran göktür. Ve gök ebedîdir. İşte budur beni teselli eden. Bir başka tesellim daha var: İnsandaki çocuk vicdanı, tohumdaki öz gibidir. Ve o öz olmadan tohum filizlenmez, gelişmez. Yeryüzünde bizi neler beklerse beklesin, insanoğlu doğdukça ve öldükçe, insanoğlu yaşadıkça, hak ve doğruluk denen şey de var olacaktır... (Aytmatov, 1991: 30)”*

ifadeleriyle cevap vermektedir. Çocuğun ölümünün aslında bir mağlubiyet olmadığını ve çocuğun kendi doğruları pahasına tüm mevcudiyetiyle mücadele ettiğini okuyucuya göstermektedir. Çocuğun kendini sulara bırakması aslında bir son değil çocuğun kendi saflığı ve temizliği ile suyun saflığı ve temizliğinin bütünleşmesi ve iyinin kötüye mağlup olmadan her daim var olacağını göstergesi biçiminde değerlendirilebilir.

Şekil 2: Beyaz Gemi Romanı Olay Örgüsünün şema ile Gösterimi

Şekil 2’de verilen Beyaz Gemi romanının olay örgüsü genel hatlarıyla değerlendirildiği zaman çocuğun gündelik yaşantısındaki gerçekleşen olaylar hayal düzlemi içerisinde anlamsal bir zemine oturtulmuştur. Çocuk kendi penceresinden ideal değerler olarak gördüğü ve iyi olarak değerlendirdiği tutum ve davranışlara karşı bir eğilim gösterirken zıt olarak gördüğü ve kötü olarak değerlendirdiği davranışlara karşı kendi hayal dünyasından çözüm odaklı bir görüntü sergilemektedir. Metin içerisinde iyi ve ideal değerleri Mümin Dede ve Kulubeg gibi kahramanlar üzerinden sunarken kötü karakterini de Orozkul üzerinden okuyucuya sunmuştur. Çocuk ideal değerler ile karşılıklı bir ilişki içerisinde olup zıt değerlerden de etkilenmiştir. Çocuk hayal dünyasında iyiyi aramaktadır. Zıt değerlere herhangi bir meyli olmamasına rağmen çocuğun olumsuzlukların etkisinde kaldığı görülmektedir. Metin içerisinde çocuk Orozkul’a karşı herhangi bir sevgi beslemeyen Orozkul’un yaptığı davranışlardan ve eylemlerden sürekli etkilenir konumdadır. Metnin sonucu olarak görülebilecek olan çocuğun ölümünde ise zıt değerlerin davranış ve eylemlerinin doğrudan etkili olduğu söylenebilir. Çocuğun ölümünde Maral Ana’nın öldürülmesi çocuğun hayal dünyasında kötülüğün bir yansıması olup çocuğun ölümünde etkin bir rol oynamıştır. Metnin olay örgüsünde çocuk iyi gördüğü davranışları kendi hayal dünyasında sürekli var etmektedir. Çocuk o değerlerle sürekli ve karşılıklı bir etkileşim içerisinde. Kötü diye nitelendirdiği değerler ile de içsel herhangi bir haz ya da yakınlık hissetmemesine rağmen tek yönlü bir etkileşim olduğunu söylemek mümkündür. Metnin sonucunda ise çocuğun ölümü kötülükle ilişkilendirilmiş ve çocuk kendi içerisinde yanlış gördüğü Maral Ana’nın öldürülmesine karşı kendi dünyası oranında tepki göstermiş ve kendini sulara bırakmıştır.

Norm Karakterler

Norm karakterler metin içerisinde başkarakterden sonra ön plana çıkan ve başkarakterden sonra değerlendirilen gelişmeye açık olan karakterlerdir (Eliüz, 2001). Bu karakterler eser içerisinde okur için rahatlatıcı olma ya da başkahramanın hatalarını okuyucuya aktarma ve somutlaştırma gibi özellikler taşımaktadırlar. Metinde başkahraman söylem ve eylemlerinde bu karakterleri emanetçi olarak kullanır (Korkmaz, 2004). Yazar söz olarak bu kişileri etkin kılmaktadır. (Aktaş,1991). Norm karakterler başkahramanın eksikleri için tamamlayıcı ya da bütünleyici unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Eliüz, 2001). Norm karakterler metin içerisinde ideal değerleri (tematik gücü) temsil ederken diğer ideal değerleri temsil eden kahramanların eksik yönlerini bütünlerler (Sevim, 2016). Beyaz Gemi romanı için düşünüldüğünde Mümin Dede ile Kulubeg karakterlerinin norm karakter olduğunu söylemek mümkündür.

Çocuk anne ve babası tarafından terk edildikten sonra Mümin Dede'nin yanında yaşamaya başlamıştır. Bir nevi çocuk için Mümin Dede koruyucu aile rolünü üstlenmiştir.

"Hayatta ona en büyük sadakat, en büyük ilgi gösteren ve kendisini canı kadar sevdiğinden emin olduğu tek kişi varsa o da dedesiydi (Aytmatov,1991: 35"

Yaşadıkları yerdeki sayılı kişiler arasında çocuğa karşı en sıcak ve en yakın olan kişi de yine Mümin Dede'dir. Çocuk kendi hayal dünyasında doğru, ideal ve iyi diye tabir ettiği bütün değerleri dedesi üzerinden somutlaştırmaktadır. Bu durum metin içerisinde okuyucuya:

"Hayatta bilmediği şey yoktu onun: Dülgerlik, saraçlık yapar, samanları çok güzel yığardı (Aytmatov, 1991: 27)."

Çocuk için dede, anne baba işlevini yerine getirmektedir. Yaşadığı bütün zorluklarda dayanak olarak dedesini görmektedir.

"Bunun üzerine dedesi çocuğun korkmadan yüzebileceği bir gölcük yapmaya karar vermişti. (Aytmatov, 1991: 56)".

Suda yüzerken zarar görmemesi adına dedesi çocuk için gölet yapmıştır. Bunu yaparken çok kez çevresindekilerden olumsuz söylemler duysa da dedesi çocuğa karşı koruyucu tutumunu devam ettirmektedir.

"Ben hayatta oldukça kimseye vermem onu, kimse de kılına dokunamaz. Ben öldükten sonra ise Allah'a emanet. İnsanın kaderinde ne varsa o olur... (Aytmatov, 1991: 324)."

sözleriyle de dede çocuğa karşı olan tutumunu göstermektedir.

Beyaz Gemi romanında Mümin Dede karakterini norm karakter olarak ifade edilebilir. Metin içerisinde yazar çok kez söylemlerini ve sözlerini Mümin Dede üzerinden okuyucuya aktarmaktadır. Olay örgüsü Mümin Dede özelinde durağanlaşmakta ve bilgilendirmeler ve tasvirler yapılmaktadır. Metinde norm karakterin belirgin özelliklerinden birisi de yazarın sözünü sık sık o kahramana emanet etmesidir (Sevim, 2016). Bununla birlikte yazar çocuğun hayal dünyasını Mümin Dede üzerinden somutlaştırmakta ve okuyucuya sunmaktadır. Norm karakter okuyucu üzerinde bir rahatlatıcı etki taşıırken aynı zamanda da kahramanın düşünce yapısını somutlaştırma gibi bir özelliği vardır (Sevim, 2016). Beyaz Gemi romanında Mümin Dede'nin norm karakter olarak değerlendirilebilir.

Beyaz Gemi romanı karşıtlıklar üzerine kurulmuştur. Metnin içeriğinde var olan iyi-kötü, ideal-zıt karşıtlığı kahramanlar üzerinde de etkili olmuştur. Metin içerisinde norm

değer özelliği taşıyan Mümin Dede, millî-manevi değerlerine bağlı, eldeki şartlar ölçüsünde kanaatkâr, çalışmayı seven bir görüntü çizmektedir. Roman içerisindeki davranış örüntüsü dikkate alındığında Mümin Dede pasif direnişin yansıması olarak değerlendirilebilir.

“Kıvrak Mümin işte böyle mümin idi. Yaşlılar da gençler de ona ‘sen’ diye hitap ederlerdi. Hatta sataşırlandı ona. O aldırılmazdı. Sözüünü dinlemezlerdi ama buna da bir şey demezdi. Doğru demişler: ‘kendisini saydirmasını bilmeyeni saymazlar’. O kendini saydirmasını bilmiyordu. [...] Görünüşü ile de ‘saygıdeğer bir aksakala’ benzememektedir (Aytmatov, 1991: 15)”

Bu şekilde betimlenen Mümin Dede için pasif bir görüntü çizilmektedir. Öyle ki gençlerin bile sen diye hitap etmesi onun gençler üzerinde de etkili olmadığını göstermektedir. Ancak dedesine karşı gösterilen bu davranışlar çocuğun zoruna gider, çocuk dedesine yapılan saygısızlıklara kendi içinde tepki gösterirdi. Bu yönüyle ele alındığında Mümin Dede ile Çocuk arasında sevgi ve saygı bağı olduğunu okuyucuya göstermektedir. Bu durum da Mümin Dede'nin norm karakter olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Çocuk dedesi için, *“Hiçbir kötülük, hiçbir kurnazlık düşünmez o, bu yüzden alay ediyorlar onunla. Hiç kurnaz değildir(Aytmatov, 1991: 23)”* biçiminde düşünmektedir. Zaten dedesi onun tek koruyucusu ve kollayıcısıdır. Ailesi içerisinde çocuğa sahip çıkan tek kişidir. Başkahramana yardımcı olan Mümin Dede metnin bütünü göz önüne alındığında norm karakter olarak ifade edilebilir.

Mümin Dede romanda sürekli olarak damadı Orozkul'un baskına maruz kalmaktadır. Mümin Dede damadının söylemlerinden çekindiği ve yapacaklarından korktuğu için torununa mukaddes bir varlık olarak anlattığı Mara Ana'yı kendi elleriyle vurmuştur. Mümin Dede kendi anlattıklarına ihanet eder bir rol üstlenmiştir. Pasif iyiliği kötülüğe mağlup olmuştur. Buğular için kutsal kabul edilen Maral Ana'nın yine Buğu soyundan biri olan Mümin Dede tarafından öldürülmesi rejim ile ters düşen toplumların kutsal değerlerini yine aynı halktan birilerinin vasıtasıyla ortadan kaldırma arzusu olarak değerlendirilebilir (Kolcu,2002). Mümin Dede metnin sonunda taşıdığı korku ile kötülüğe yenik düşmüş ve Maral Ana'yı vurmuştur. Çaresizlik Mümin Dede için kendi kutsal değerlerini çiğneme olarak geri dönmüştür.

Beyaz Gemi romanı için bir diğer norm karakter ise Kulubeg'dir. Kulubeg kamyoncudur. Kamyonuyla çocuğun yaşadığı yerin yakınındaki yoldan geçerken çocukla tanışmışlardır. Bir gece ot taşırken arkadaşlarıyla rüzgâr ve kar nedeniyle yolda kalınca Çocuk'un evinde konaklarlar ve böylece daha birbirlerini yakından tanışma imkân bulurlar. Kulubeg, çocuğun hayal dünyasında dedesiyle beraber doğruluğun ve adaletin temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk çevresindeki gördüğü çarpıklıklara ya da olumsuzluklara çözüm ararken hayalî olarak Kulubeg'den yardım istemekte ve onun gücüne sığınmaktadır. Zira Kulubeg çocuk için “güçlü iyi”nin yansımasıdır.

“Çocuk şoförlerin arasında bir koyun postuna uzanmış, Kulubeg'e iyice sokulmuştu. Büyüklerin konuşmalarını can kulağıyla dinliyordu. Birdenbire böyle bir tipinin çıkmış olmasına ve bu yiğitleri onların evine sığınmak zorunda bırakmasına çok sevindiğini hiçbiri bilemezdi. İçinden, fırtınanın günlerce, en az üç gün sürmesine dua ediyordu. Burada kalmaya mecbur olurlardı o zaman. Ne iyiydi onlarla beraber olmak! (Aytmatov,1991: 233).”

Roman içerisinde Kulubeg başkahraman için tamamlayıcı bir rol üstlenmiştir. Çocuk Kulubeg'i bir yiğit olarak addetmekte ve onların yakınında olmaktan mutluluk ve huzur duymaktadır. Kulubeg, Çocuk için ideal Buğu erkeğinin temsilcisidir. Yeri geldiği zaman adaletsizlikler ve kötülükler karşısında güçlü bir şekilde dik durabilmektedir. Bu yönüyle de

çocuğun kafasındaki iyi kavramını güç yönünde tamamlamaktadır. Öyle ki çocuk dedesinden gördüğü iyilik kavramının Orozkul'un baskı ve güce dayalı adaletsizliğine ve haksızlıklarına boyun eğdiğini görmekte ve bu şekilde içselleştirmektedir. Ancak çocuk Kulubeg ile birlikte zihninde taşıdığı kavramları tamamlamaktadır. Böylece Kulubeg çocuğun hayal dünyasında tamamlayıcı bir rol üstlenmektedir. Kulubeg göz önünde sürekli olamamasına rağmen çocuğun hayal evreninde sürekli var ettiği bir karakterdir.

Kart Karakterler

Kart karakter olarak nitelendirilen karakterler eser içerisinde bir tek özelliğin temsilcisi durumundadırlar. Eserin nihai amacına varmayı engelleyici rol üstlenirler (Tekin, 1989). Kart karakterler kendi kişiliklerinde var olan durumu korurlar ve değişime karşı dirençlidirler. Kart karakter olarak adlandırılmalarının adı da değişim ve dönüşüme karşı dirençli olmalarından gelmektedir. Eserdeki norm karakterler hedefe varmayı engelleyen güç konumundadırlar. Genel hatlarıyla davranış, eylem ve söylem değişimi yapmazlar. Bu durum ise okuyucunun metni anlamlandırması yönünde kolaylık sağlar (Eliüz, 2001). Bu karakterler eser içerisinde ortaya çıktıklarında okuyucular bu kişilerin temsil ettiği görüşleri kolaylıkla çıkarabilirler (Korkmaz, 1997). Bu bağlamıyla kart karakterler için değişmez özellikler taşıdığını söylenebilir (Sevim, 2016). Eser içerisinde kart karakterlerin fiziksel, duygusal ya da ruhsal tasvirleri sıklıkla yapılır. Çünkü yazar bu karakterlerin temsil ettiği duyguyu açıklarken okuyucunun gözünün önünde canlanmasını sağlar. Metin içerisinde olayları ve durumları kendi bakış açılarına göre değerlendirirler. Kart karakterler daha çok toplumun ve zamanın dışında kalan kişiler olduğundan metin içerisinde çatışma durumunu etkin kılarlar ve olaylar örgüsünün ilerlemesinde düşman rolü üstlenirler.

Beyaz Gemi romanında kart karakterler Orozkul ve Nine'dir. Orozkul romandaki kart karakterlerden biridir. Romanın başlangıcından sonuna kadar çocuğun zihnine adaletsizliğin ve kötülüğün yegâne temsilcisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çocuk hayal dünyasındaki kötü karakter özelliklerini Orozkul ile eşleştirmekte ve durum bu şekilde okuyucuya sunulmaktadır. Zira kart karakterlerin özelliği metin içerisinde değişmezlik göstermesidir.

"Orozkul her sarhoş oluşunda dövüyordu onu. Bu da dedesini çok üzzerdi. Çünkü Bekey Teyze dedesinin kızıydı (Aytmatov, 1991: 19)"

Çocuk için norm karakter olan dedesine karşı Orozkul bir kart karakter özelliği göstermektedir. Mümin Dede'nin tüm iyi yönleri Orozkul'da tam zıddıyla yansımaktadır. Tıpkı siyah ile beyaz gibidirler.

"Başkalarına düzine düzine çocuk veren Allah, bu talih küskününe kendi kanını taşıyan bir yavrucağı vermemişti. Yüreğinde böyle büyük bir acı varken, anası-babası tarafından terkedilen, karısının yeğeni olan bu çocuğun çantasından ona neydi? (Aytmatov, 1991: 47)."

Çocuk kendi hayal evreninde Orozkul'un kötülükleri dolayısıyla bir çocuğu olmadığına inanmaktadır. Öyle ki bu durumu bir ceza olarak düşünmektedir. Metnin sonunda ise Orozkul'un Maral Ana'yı avlamasının kendisine getirilecek olan çocuğu da engellediği ifade edilmektedir.

Orozkul ise bu yaşlı-başlı adama bağırdı. Hatta ona bağırdığında yanlarında başka insanların bulunmasına da aldırmazdı. Ama dedesi kendini savunacağı yerde onu hoş görür, hakkını aramaz, hatta ormanda onun işlerini de görürdü (Aytmatov, 1991: 75)"

Çocuk ile Orozkul'un roman boyunca farklı olaylarda ve farklı durumlarda sürekli yollarının kesiştiğini söylemek mümkündür. Çocuk, bu karşılaşmalarda sürekli Orozkul'a ait davranış, düşünce, söylem vb. eleştirmektedir. Orozkul ise metin boyunca sürekli aynı davranış örüntüsünü sürdürmekte ve değişime karşı dirençli bir yapı ortaya koymaktadır. Sürekli olarak temsil ettiği değerın yansıtıcısı olarak karşımıza çıkan Orozkul, Çocuk'un hayal dünyasındaki iyiye ulaşması önündeki en büyük engel olarak görülmektedir.

Beyaz Gemi romanındaki bir diğer kart karakter ise Nine'dir. Mümin Dede'nin ikinci eşi olan Nine daha önce başka bir evlilik yapmıştır. Eşinin ve çocuklarının ölmesi sonrasında Mümin Dede ile evlenmiştir. Üvey nine Mümin Dede'ye karşı akıl verir ve yönlendirir bir mahiyettedir.

"Sana sözünü ettiğim nine, senin bildiğin nine değil baba. Sen onu tanımazsın. Başka bir nine bu. Öz ninem ben küçükken ölmüş (Aytmatov, 1991: 76)."

Çocuğa karşı da pek bir sevgisi olmamakla birlikte üvey kızı olan Bekey'e daha iyi davranmamaktadır. Bekey'in çocuğu olmaması dolayısıyla onu eleştirmekte, Orozkul'un onu dövmesi sırasında ise Mümin Dede'ye karışmaması gerektiğini tembihlemektedir.

"Sen karışma, ne halleri varsa görsünler, yine barışır onlar... Senin gibi koca bir adamı ne ilgilendirirmiş onların işi? Senin karın değil ki karışasın, otur oturduğun yerde! (Aytmatov, 1991: 76)."

Metnin başından itibaren Nine değişmeyen bir karakter yapısı sergilemektedir. Genel hatlarıyla bulunduğu yerde yaşamından memnun olmamakla birlikte çoğu zaman da Bekey ile kavga etmektedir. Çocuğa karşı da değişmeyen bir görüşe sahip ola Nine onun bir "yabancı" olduğunu söylemekte ve öyle davranmaktadır.

"Ama ninesi onun bir yabancı, bir hiç olduğunu söylüyordu. Bir yabancıyı ne kadar yedirip içirsen, ne kadar baksan, yine yabancı kalırdı... bir yabancı! (Aytmatov, 1991: 9)"

Dedenin çocuğa karşı duruşunu ve tavrını da eleştiren Nine çocuğun hayal dünyasında amaca ulaşmasını engelleyici bir tutum sergilemektedir. Çocuk için kötülüğün ve zıt değerlerin temsilcisi rolündeki Orozkul'a sessiz kalarak onun davranışlarının ve baskısının artmasına sebep olmaktadır. Mümin Dede'nin de sessiz kalmasını telkin etmekte ve sürekli onu uyarmaktadır. Bu yönüyle ele alındığında da Nine'nin metnin başından sonuna dek aynı değerın savunucusu olduğu, değişime direnç gösterdiği ve bununla birlikte başkahramanın amaca ulaşması bağlamında engel teşkil ettiği görülmektedir. Bu yönüyle de Nine karakterinin Beyaz Gemi romanı için kart karakter özelliği göstermektedir.

Fon Karakterler

Fon karakterler ilgili eserde pek fazla ön plana çıkmayan, derinliği fazla olmayan ve bir nevi dekoratif unsur olarak kullanılan kahramanlardır (Aktaş, 1991). Başkarakterin roman içerisinde üstlendiği rolün belirginleştirilmesi ve yaşadığı çevrenin somutlaştırması amacıyla metnin içeriğinde bulunurlar (Eliüz, 2001). Fon karakter için metnin temel kurgusunda yer alan başkarakter ile kart karakterler arasındaki ilişkiler bütünü ifade eden, bu ilişkilere canlılık ve devamlık katan örüntülerdir (Stevick, 2005).

Beyaz Gemi romanında mekân San-Taş Vadisi civarında küçük bir köy olduğu için buraya yolu düşen herkes de bu dekorun bir parçası olacağından fon karakterdirler. Romandaki yaşamı somut bir bakış açısıyla ifade edebilmek için fon karakterler metin içerisinde büyük bir önem arz etmektedir.

Bekey, Seydahmet, karısı Gülcemal ve kızları da aynı köyde yaşamaktadırlar. Bekey, çocuğun teyzesi ve Orozkul'un karısıdır. Sürekli üzgün ve karamsar bir portre çizmektedir. Çocuğu olmaması sebebiyle de Orozkul'dan dayak yemekte ve Nine'den kötü sözler işitmektedir. Kart karakterlerin özelliklerini ve temsil ettikleri değerleri okuyucuya aktarabilmek için Bekey karakteri kullanılmıştır. Seydahmet de tıpkı Mümin Dede gibi o köyde ormancılık işleriyle uğraşmaktadır. Metin içerisinde pek fazla derinliğe sahip olmayan bu üç karakter sadece başkarakterin yaşadığı çevreyi somutlaştırmak adına kullanılmış fon karakterdirler. Onlar hakkında çok fazla açıklayıcı bilgi verilmezken eser içerisinde tasvirleri de asgari düzeydedir.

Yine aynı şekilde köye arada sırada uğrayan "Maşın mağaza" olarak adlandırılan gezgin satıcı da bir fon karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Metnin başında bir kez okuyucuya sunulan ve Mümin Dede ile kısa bir süre konuşan gezgin satıcı yaşanan yerin uzaklığını ve oradaki yaşayanların maddi zorluklarını okuyucuya daha somutlaştırılmış bir şekilde sunmak için kullanılmıştır. Hakkında pek fazla açıklama yapılmazken belli zamanlarda köye uğradığı bilinmektedir. Metnin kırılma noktalarından biri olan çocuğun okula başlaması bu satıcıdan çanta alınmasıyla başlamıştır. Bir nevi satıcı asıl olayın kurgusunda yer almış ve daha sonra romanın işleyişinden ayrılmıştır. Kulubeg ile yolda kalan ve bir gece vakti Mümin Dede'nin evine misafir olan kamyoncular da metnin bir bölümünde tek düze ve ayrıntıya girilmeden anlatılmış olarak karşımıza çıkmaktadır. Ot taşırlarken çıkan rüzgâr ve yağın kar yüzünden yolda kalmışlar ve Mümin Dede'nin evine sığınmışlardır. Çocuk, bu kişileri burada tanımış ve anlattıklarını dinlemiştir. Bu karakterler de başkahraman ile Buğu soyundan gelen diğer kişilerin bir bağlantısı olması bakımından önemlidir. Başkahramanın norm karakterler ile bağlantı noktalarından biri olarak görebileceğimiz bu olay sonrasında çocuk, dedesinin anlattıklarını kafasında daha canlı bir şekilde hissetmiş ve okuyucunun gözünde de olay somutlaştırılmıştır. Orozkul için yemekler düzenleyenler ya da ondan kaçak odun alanlar da birer fon karakterdir. Metnin sonunda kendileri için söz verilen odunları almaya geldikleri sırada Maral Ana'yı gören ve avlayan Koketay ve yanındaki adam da birer fon karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. Metnin kırılma noktalarından biri olan ve çocuğun ölümü ile sonuçlanan Maral Ana'nın öldürülmesi olayında etkin rol almışlardır. Metnin sadece bu bölümünde karşımıza çıkan bu karakterler başkahraman ile norm karakterler arasındaki ilişkiyi ve zıtlığı canlı tutmak amacıyla metin içerisinde var edilmiştir.

Sonuç

Beyaz Gemi romanında kişiler dünyasının incelendiği bu çalışmada başta roman ve yazarı Cengiz Aytmatov'a dair genel hatlarıyla bilgiler sunulmuş; sonrasında ise romanın başkahramanı olan "Çocuk" karakteri ele alınmıştır. Yaşadığı çevredeki tüm olumsuzluklara rağmen Çocuk'un hayal dünyasında var ettiği değerler örüntüsü irdelenmiş, metnin akışında kırılma noktaları olarak görülen olayların Çocuk'a yansımaları, çocuğun bu olaylara yaklaşımı ve bu olaylar neticesinde yaşadığı dönüşüm incelenmiştir.

Çalışmada Çocuk karakterinin hayal dünyası ile gerçekte yaşadığı çatışma, roman boyunca devam ettirdiği bireyselleşme süreci ve bu sürecin sonunda yaşamını sonlandırdığı iyi ile kötünün mücadelesi ele alınmış ve roman içerik ve karakterler bağlamında incelenmiştir.

Metnin olay örgüsünün merkezinde yer alan Çocuk karakteri ile ilgili çözümlenmelerde başkarakter olan Çocuk'un yaşadığı yerde kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı

rolleri üstlenen norm ve kart karakterler ayrı başlıklar hâlinde ifade edilmiştir (Kaşkaoglu, 2006). Yine dekoratif unsur olarak ele alınan ve olay örgüsünün tamamlayıcısı, aksiyonun sürükleyicisi olan fon karakterler de incelenmeye tabii tutulmuştur (Özher, 2006). Metnin bütününde psikolojik, sosyolojik, fiziksel vb. unsurlarla yer alan bu karakterler Çocuk'un hayal dünyası ile gerçek dünyanın çatışmasında, kırılma noktalarının oluşmasında ve çocuğun kendi değerler bütününe oluşturmada etkin rol oynamışlardır. Yapılan çözümlenmelerde özellikle Çocuk, Mümin Dede, Kulubeg, Nine ve Orozkul kişileri üzerinde ayrıntılı bir şekilde açıklamalar yapılmış; bu karakterler olay örgüsü içerisinde irdelenmeye çalışılmıştır. Bu karakterlerin Çocuk kahramanın kendi doğru-yanlış, iyi-kötü savaşındaki tarafının okuyucuya açıklanmasında önemli derecede yer tuttuğu görülmüştür (Aydın, 2016; Güneş, 2013). Tüm bu olay örgüsünün sonucunda Çocuk, kendi bakış açısıyla, kendi kalbiyle yanlış gördüğü davranışlara karşı dik bir duruş sergilemiş, kabullenmemiş ve tüm olanlara karşı durmak adına bir balık olma hayaliyle kendisini suya bırakmıştır. Çocuk, kalbinin reddettiği hiçbir şeyi kabul etmemiş ve kendi doğrusunu bütün yanlışlardan üstün tutma gayretiyle yaşamına son vermiştir.

Bu çalışmada Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi romanındaki kişiler, özelliklerine göre başkarakter, norm karakterler, kart karakterler ve fon karakter olarak kategorize edilmiş, bu sunuflandırma işlemi yapılırken alan yazınındaki çalışmalardan elde edilen sonuçlarla da teyit edilmeye çalışılmıştır (Akça; 2016; Aydın, 2016; Güneş, 2013). Aytmatov eserlerinde kahraman olarak bazen adı olmayan bir çocuğu başkahraman yaparken bazen de kendi köklerinde tamamen uzaklaşmış, mankurtlaşmış bireyleri okuyucuya sunmaktadır (Aydın, 2016). Cengiz Aytmatov'un akıcı üslubu ve metinlerinin taşıdığı örtük anlamı eserlerindeki kahramanların okuyucu üzerindeki etkisini artırır. Cengiz Aytmatov'un şahıslar kadrosu yazarın ifadelerini adeta okuyucuya yaşatır özelliktedir (Akça, 2016). Onun eserlerindeki kişiler dünyası okurlara geçmişten yola çıkarak geleceği yaşatır. Şahıslar geçmişteki yanlışların veya gelecekteki doğruların karşılığı olarak okuyucunun önüne serilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akça, N.U. (2016). Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Tipler. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- Aktaş, Ş. (1991). Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş (2.baskı). Akçağ Yayınları.
- Aydın, S. (2016). Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Şahıslar Kadrosu. İstanbul Arel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Aytmatov, C. (1991). Beyaz Gemi. R. Özdek (Çev), Ötüken Yayınları.
- Corbin J. ve Strauss A. (2008). Basics of qualitative research: Techniques and procedures for developing grounded theory. Thousand Oaks: Sage.
- Eliüz, Ü. (2001). Dede Korkut Hikayelerinde Şahıs Kadrosunun Karakter Yapıları Bakımından İncelenmesi, Fırat Üniversitesi, Fen ve Edebiyat Fakültesi, Yaz.
- Ercilasun, B. (1998). "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Askerlik ve Savaş", Doğumunun 70. Yıl Dönümünde Cengiz Aytmatov Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri. Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

- Güneş, B. (2013). Cengiz Aytmatov'un Türkiye Türkçesine Aktarılan Eserlerindeki Çocuk Kahramanlar. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi.
- Kaşkaoğlu, Ö. (2019). Cengiz Aytmatov'un Beyaz Gemi Romanında Halk Edebiyatı Motifleri. Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, Cilt:6 Sayı:2
- Kızılkaya, B. (2011). "Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Kadın". Fatih Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Kolcu, A.İ. (2002). Bozkırdaki Bilge Cengiz Aytmatov. Akçağ Yayınları.
- Kolcu, A.İ. (2008). Cengiz Aytmatov Üzerine Yazılar. Salkımsöğüt Yayınları.
- Korkmaz, R. (1997). Kemal Tahir'in Sağırdere ve Kör Duman İkilemesi Üzerine Bir Çözümleme Denemesi. Adam Sanat, 145, Aralık. 42-44.
- Korkmaz, R. (2004). Aytmatov Anlatılarında Ötekileşme Sorunu ve Dönüş İzlekleri. Türksoy yayınları.
- Korkmaz, R. (Ed.). (2009). Cengiz Aytmatov. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Miles, M. B. ve Huberman, A. M. (1994). Qualitative data analysis: An expanded sourcebook. New York: Sage Publications, Inc.
- Özdemir, M. (2010). Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma. Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11(1), 323- 343
- Özher, S. (2006). Beyaz Gemi Adlı Romandaki Yüce Birey Arketipi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bahar 2006, Sayı 37:81-90.
- Sevim, G. (2016). İntibah Romanına Yapı ve İzlek. Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.2, S. 2 s. 73-97.
- Sevim, O. Kumral Ada Mavi Tuna Romanında Kişiler Dünyası
- Söylemez, O. (2002). Cengiz Aytmatov'un Hayatı ve Eserleri Üzerine İncelemeler. Karam Araştırma ve Yayıncılık.
- Stevick, P. (2005). Romanın Teorisi. (Çev. Prof. Dr. Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Tekin, M. (1989), Roman Sanatı ve Romanın Unsurları, Selçuk Üniv. Edb. Fak. Yayınları.
- Uzun, G. (1998). "Cengiz Aytmatov'un Türkçeye Çevrilmiş Eserlerinde Mitolojik Unsurlar", Muğla Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi.
- Yılmaz, A. (2007). Bozkırda Yeşeren Sevda Türküleri -Aytmatov ve Eserleri Üzerine-, Ötüken Neşriyat A.Ş.
- Wach, E. (2013). Learning about qualitative document analysis.